

KODANIKUÜHENDUSTE EETILINE MÕÕDE

Kristina Mänd, EMSLi nõukogu liige ja poliitikauuringute keskus PRAXIS külalisuurija

Usun, et kõigel on ühiskonnas eetiline mõõde ja eetika tegeleb meiega ka siis kui me ise seda ei arva. Iga inimese, organisatsiooni ja riigi tegevust ja käitumist saab alati hinnata ja sellele hinnanguid anda: kas need vastavad ühiskonnas heakskiidetud või valitsevatele normidele, on need kõlbelised ning kas nad on vastutavad ühiskonna, riigi ja üksteise ees. Just nii defineerib eetikat võõrsõnadeleksikon.

Eetika mõjutab ja kujundab ka kodanikuühenduste tegevust ja käitumist. Esiteks on see loomulik nagu eelpool kirjutatud, teiseks aga on aga kodanikuühendustel kasvav mõju, meid teatakse, meiega arvestatakse, ja meid on vaja. Lisaks organisatsioonide-välisele mõjutajatele (hea seadusandlik keskkond; riigipoolne rahastamine, kodanikuühenduste fond, toimivad tugikeskused, võrgustikud ja katusorganisatsioonid, meedia tähelepanu, ühendusi aktsepteeritakse poliitikakujundajatena ja teenuste pakkujatena) on ühenduste maine ja mõju kujundanud ka organisatsioonide-sisesed sammud: ühendused ise on muutunud tugevateks, teadlikeks ja tõhusateks, nad suudavad oma arenguga tegeleda ehk mitte ainult tulekahjusid kustutada, vaid strateegiliselt oma valdkonna küsimustele läheneda, kas siis teenuseid pakkudes või eestkostet tehes. Tänu väliste võimalustele ja arengutele ning sisemistele tugevustele, oskustele ja suutlikkusele leida ja korraldada oma rahaasju ning osaleda poliitikakujundamises on andnud ühendustele enesekindlust, väärikust ning suurendanud nende võimu ja tegevuse ulatust (mõju).

Seega peame saavutatud mõju ja võimu oskama hästi kasutada, olema ka edaspidi tunnustatud ning õigustatud oma tööd tegema ja vahendeid saama. Eetiline käitumine ja vastutamine aitavad saavutatud mainet, edu ja tööd ka edaspidi hoida.

Lisaks sellele mida ja kellele me teema, tuleb jälgida ja analüüsida ka kuidas me oma tööd teeme: kas meie tegevus on arusaadav, kas meie tegevus on õigustatud, kas meie tegevus on ühiskonnas aktsepteeritud, kas me tegutseme omaette või teistega koos, kas me teame mis toimub me ümber või elame ainult oma maailmas, kas me tegevusel ikka on lubatud mõju või teeme ainult suuri sõnu. Järjest enam ja enam rahastajaid küsib neid küsimusi. Aga olulisem on, et seda küsivad ka me liikmed, töötajad, vabatahtlikud, partnerid, kasusaajad ja sihtgrupid. Ehk teisisõnu – meie tegevusest huvitatud grupid eeldavad, et me vastutame oma lubaduste ja tegevuste eest, me oleme ausad ja meie tegevus on arusaadav ja selge. Selge ja avatud ühendus on juba oma olemusest palju vastutusvõimelisem.

Lisaks oskustele ka eetika

Neid põhimõtteid nimetame ühenduste legitiimsuseks, vastutavuseks ja avatuseks (inglisekeeli Legitimacy, transparency and accountability – LTA). Paljud ühendused on need põhimõtted endale selgeks teinud ja kasutavad neid abivahenditena oma igapäevatoos, nt oma eelarvete ja eesmärkide täitmise jälgimise hindamisel; teised on loonud koodekseid ja muid eneseregulatsiooni vahendeid, nt jälgivad Eesti ühenduste eetikakoodeksi põhimõtteid ja on need oma tarbeks lahti kirjutanud, nt EMSLi liikmepõhimõtted; kolmandad teevad LTA-alaseid koolitusi ja annavad nõu, nt CIVICUSE webinarid; neljandad uurivad, kuidas LTA-d ühendustes kasutatakse, nt Harvardi ülikooli Hauseri kodanikuühenduste keskus jne jne. Loe lähemalt lta.civicus.org.

Aga mida LTA siis tähendab?

Igal organisatsioonil on kolm olulist tasapinda. Kõige tähtsam ja olulisem on ühenduse visioon, missioon, eesmärk ehk tema olemuse ja tegevuse põhjendus. Kui need on selged ja arusaadavad, siis tuleb organisatsioonil selgusele jõuda, kuidas ta neid eesmärke saavutab ehk mida ta teeb: kas pakub teenuseid, kujundab poliitikat, viib ellu projekte või programme; kas õpetab ja koolitab või selgitab, korraldab konverentse, analüüsib või teeb kampaaniaid. See on tegevuste tasand. Iga tegevus peab aitama kaasa eesmärgi saavutamisele; kui ta ei aita, pole see tegevus õigustatud ja tundub kahtlane. Tavaliselt koostatakse selleks strateegiline plaan ja tegevuste elluviimiseks tegevuskava. Ka siis tuleb kolmas tasand – ühenduse töökorralduse ehk operatsioonide tasand: kas tal on liikmed, kes need liikmed on, kas tal on juhatus või nõukogu või mõni muu valitsev või juhtiv organ; kas ta on kuskil liige; kas ta on võrgustikus; kas ta kaasab või mitte. Ehk teisisõnu, milliseid töövahendeid ja meetodeid organisatsioon kasutab oma tegevuste teostamiseks ja seeläbi oma eesmärgi saavutamiseks.

Kus asub LTA?

Püramiid näitab selgelt, et LTA on osa me olemusest ja tegevusest sellest hetkest saadik, kui me üldse endale mingi eesmärgi seame. Eesmärgiga anname oma huvigruppidele kohe teatud sõnumi, et me soovime seda teha, selliselt viisil ja selliste vahenditega. Mida avatumad ja selgemad me oleme, sest kergem on meist aru saada, meid toetada ja meiega koostööd teha. Avatus (transparency) tähendab organisatsiooni eesmärkide, tegevuste, protseduuride ja väärtuste avatust, nt avalikud ja/ või poliitilised seisukohad, eestkostetegevus, nõukogu valimine jne. Avatud organisatsioon tähendab, et ühendus on aus, selge ja läbipaistev oma töö, otsuste, rahastamise, saavutuste, läbikukkumiste ja info levitamise suhtes. Aga hoiatus: avatusega ei saa ka liiale minna ja iga detaili pole ka vaja ka kohe kõigile kuulutada. Lisaks, maailmas on terve rida riike kus avatus võib ühendusele olla saatuslik. Eestis ei ole kohutavaks varjamiseks küll mingit põhjust.

Aga liigume edasi. Vastutavus (accountability). Võib argumenteerida, et mida avatumad ja ausamad me oleme, seda enam saab meid me lubaduste ja eesmärkide eest vastutavana hoida. Aga me peame seda tegema niikuinii, sest ühenduse suurim vara ei ole ju mitte tema raha, vaid tema inimesed ja tema maine ehk sotsiaalne kapital. Seega on edukas ühendus ka vastutav ühendus. Ühendus on vastutav kui on paigas kuidas ta annab aru, kuidas ta oma tööd korraldab, kui ta oma juhatust või nõukogu valib ja kui ta järgib kas oma sisemisi või üldisi eetikakoodekseid või põhimõtteid. Pole üldse keeruline.

Ja siis legitiimsus ehk seaduslikkus (legitimacy). Avatud ja vastutav ühendus on igal juhul legitiimsem. Legitiimsemal organisatsioonil on alati rohkem võimu ja autoriteet. Ühendus on legitiimne kui tema olemus, eesmärgid ja tegevus on arusaadavad, kui ta täidab seadust (see ei tähenda et peab iga poliitika või seadusega nõus olema, kuid rikkumise asemele teeb tööd selle muutmiseks), kui temaga seotud inimesed on lugupeetud ja kui tal on teemaga tegelemiseks vajalik pädevus, kompetents ja teadmised (see on nagu ühenduse CV). Sellisel ühendusel on õigus olla ja tegutseda ühiskonnas. Ning sellisel ühendusel on rohkem mõju, jõudu ja edu, ütles Michael Edwards, endine Fordi Fondi valitsemise ja kodanikuühiskonna valdkonna direktor.

Selline on eetika ja LTA roll kodanikuühendustes ja mittetulundussektoris. Mulle tundub, et eetikale ja LTAle tähelepanu pööramine ja teadlik arvestamine on olnud tulemusrikkad:

- Aegajalt ilmuvad artiklid ühe või teise ühenduse rahade väärkasutamisest ei heida varju tervele sektorile;

- Ühendused tegelevad või seisavad aegajalt teemade eest, mis võivad küll vastu olla ühiskonnas valitsevatele normidele, kuid nt mitte inimõigustele või üldisele eetikale, (nt geiinimesteõigused) ja seda ühenduste tööd tunnustatakse;
- Ühendused on oma tegevused ja tööd pidanud vastanduma ka suisa seadustele, sest nende sisemine eetika ei ole vastu inimeste kõlbelisele käitumisele (nt süstalde vahetamine narkomaanidele).

Need on ainult mõned näited ühenduste eetilise käitumise tagajärjel kujunenud mainest ja ka ühiskondlike suhtumise muutumisest. Ühendused on arusaadavad ja usaldusväärsed, neid toetatakse, nendega liitutakse, neid kaasatakse ja neile annetakse. Eetika on kindlasti seda arengut positiivselt mõjutanud ja eetiliste põhimõtete järgimine lubadustes, tegevuses, aruandluses, juhtimises ja valitsemises aitavad ka edaspidi kaasa kodanikuühiskonnale ja inimeste elukvaliteedile.

Täies mahus võib ühenduste legitiimsusest lugeda ajakirjast Hea Kodanik, 1/2011.